

Prostorna i nacionalna distribucija izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini

Jurica Botić

U radu se donose rezultati istraživanja prostorne i nacionalne distribucije izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini kroz kvantitativnu i kvalitativnu analizu dostupnih podataka. Radi boljeg uvida u podrijetlo ulaganja i eventualni geopolitički interes ulagača, zemlje ulagači grupirani su prema kriterijima sličnosti. Prostorna distribucija izravnih stranih ulaganja na entitetskoj razini upotpunjuje uvid u povezanost nacionalne ili vjerske pripadnosti s izvorišnim područjem ulaganja. Nadalje, analiza izravnih stranih ulaganja po sektorima djelatnosti pokazuje eventualnu usmjerenost zemalja ulagača prema jednoj ciljanoj grani gospodarstva ili pak više njih. Upotrebom geografskih grafičkih metoda obrađeni podaci predstavljeni su nizom usporednih grafičkih prikaza. Pri obradi podataka poteškoće je stvarala međusobna neusklađenost informacija koje pružaju različiti državni organi u Bosni i Hercegovini. Ipak, temeljem provedene analize članak potvrđuje polaznu pretpostavku o povezanosti geopolitičkih interesa zemalja ulagača i recipijenata u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: izravna strana ulaganja, Bosna i Hercegovina, Republika Srpska, Europska unija, islamske zemlje

Spatial and National Distribution of Foreign Direct Investments in Bosnia and Herzegovina

The paper presents the results of research of spatial and national distribution of foreign direct investments in Bosnia and Herzegovina through quantitative and qualitative analysis of the available data. For a better insight into the origin of investments and possible geopolitical interest of the investors, investing countries are grouped according to the criteria of similarity. The spatial distribution of foreign direct investment presented at the entity level complements insight into the connection between national or religious affiliation with the origins of the investment. Furthermore, analysis of foreign direct investment by sector of activity indicates a possible orientation of investing countries towards target branches of the economy. Using various geographic graphical methods, processed data are presented by a series of parallel graphics. Mutual incompatibility of the information provided by various state authorities in Bosnia and Herzegovina produced some problems in processing of data. However, according to this analysis, the article confirms the initial assumption about the connection between the geopolitical interests of the countries investors and recipients in Bosnia and Herzegovina.

Key words: foreign direct investments, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska, European Union, Islamic countries

UVOD

Mogućnost privlačenja ulaganja inozemnoga kapitala značajni je segment ekonomske strategije svake zemlje. U takvoj situaciji postoji zajednički interes i zemlje ulagača, koja stječe kontrolu nad cjelinom ili dijelom neke tvrtke u inozemstvu, i zemlje u koju se ulaže, čime se otvaraju nova radna mjesta. Dakako, sklapanje te vrste partnerstva među državama uvelike počiva i na političkim interesima i zemlje ulagača i zemlje recipijenta, pa su dobri politički odnosi poželjan preduvjet razvoja ekonomskih odnosa.

Imajući to na umu, može se pretpostaviti da će i politika izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini biti uvelike uvjetovana političkim interesima različitih interesnih skupina u susjedstvu, Europi i izvan nje. Opravdano se može pretpostaviti da će susjedne zemlje, Hrvatska i Srbija, svoj kapital uglavnom uložiti u dijelovima Bosne i Hercegovine gdje prevladava hrvatsko, odnosno srpsko stanovništvo.

Sagledavajući pojedine nacionalne zajednice u Bosni i Hercegovini kao potencijalne eksponente inozemnih geopolitičkih interesa na temelju njihovih kulturoloških osobitosti ili tradicionalnih veza, stvara se pretpostavka da će prostorna distribucija izravnih ulaganja određenih interesnih skupina biti koncentrirana u dijelovima Bosne i Hercegovine naseljenima pripadnicima interesno poželjnog naroda. Stoga valja očekivati da će kad je posrijedi primjerice ruski kapital, ulaganja biti usmjerena prema Republici Srpskoj, dok će ulagači iz islamskih zemalja glavninu kapitala usmjeriti prema dijelovima Federacije Bosne i Hercegovine u kojima dominira bošnjačko muslimansko stanovništvo.

S druge strane, strani ulagači iz zemalja članica Europske unije trebali bi se voditi isključivo načelom profita, pri čemu bi se značajno manje fokusirali na nacionalnu pripadnost stanovništva na području gdje ulažu. Sagledavajući Bosnu i Hercegovinu kao potencijalnu članicu Europske unije, valja pretpostaviti da bi u interesu te asocijacije trebao biti ravnomjeran gospodarski razvoj cjelokupne države zbog smanjenja regionalnih razlika u stupnju gospodarske razvijenosti kao potencijalnoga dezintegrirajućeg faktora ionako nacionalno i entitetski duboko podijeljene Bosne i Hercegovine. Ipak, kad je posrijedi Europska unija, treba imati na umu specifične političke interese pojedinih zemalja članica, što otežava mogućnost stvaranja jedinstvene europske vanjske politike.

Kvantitativnom i kvalitativnom analizom dostupnih podataka o izravnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini potvrdit će se ili opovrgnuti navedene teze.

CILJ I METODOLOGIJA RADA

Upotrebom dostupne literature te prije svega ekonomskih pokazatelja vezanih uz izravnu stranu ulaganja u Bosni i Hercegovini, cilj rada jest ustvrditi geopolitičku povezanost izvorišnih područja i krajnjih recipijenata tih ulaganja na temelju njihove prostorne i nacionalne distribucije. Na temelju kvalitativne i kvantitativne analize izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini od svibnja 1994. do konca lipnja 2010., u radu se nastoji odgovoriti na pitanje o postojanju svojevrsnog „favoriziranja” određenih nacionalnih zajednica u toj zemlji od pojedinih zemalja ili skupina ulagača u svrhu izgradnje vlastitih geopolitičkih pozicija u Bosni i Hercegovini, odnosno u cijeloj regiji Jugoistočne Europe.

Svakako je potrebno naglasiti kako su nas prilikom pisanja ovog rada poznavatelji političkih i ekonomskih prilika u Bosni i Hercegovini upozorili na probleme koji se mogu pojaviti zbog neusklađenosti statističkih podataka različitih državnih službi u toj zemlji. Budući da su se takva upozorenja na kraju pokazala točnima, rad se naslanja na izvore koji su ponudili najdetaljniju sliku o izravnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini. Stoga smo se pišući rad najviše koristili podacima iz *Pregleda registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine (tvrtke s kapitalom preko 1 mil. KM)*, koji je objavilo Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, no veoma su važni bili i podaci Agencije za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini.

Analizirajući dostupne podatke, grupirali smo zemlje ulagače prema kriterijima sličnosti, što omogućuje zorniji prikaz i lakše praćenje eventualne usmjerenosti pojedine skupine zemalja ulagača prema određenim nacionalnim zajednicama. Naime na temelju dijagnostificiranja takva favoriziranja sasvim se očito može ustvrditi usmjerenost određenih međunarodnih geopolitičkih subjekata prema eksponentima njihovih interesa u Bosni i Hercegovini. Stoga se ovdje zemlje ulagači grupiraju u tri skupine – susjedne zemlje, članice Europske unije te islamske zemlje i ostale, dok je Rusija kao pojedinačni subjekt izvan te podjele.

Iako zemlje koje ova analiza prepoznaje kao „islamske” nemaju identično unutarnje uređenje ni vanjsku politiku te nisu institucionalno povezane poput zemalja Europske unije, takav način njihova grupiranja opravdan je jer se pripadnost islamskoj vjeri može upotrijebiti kao važan dodatni argument prilikom sklapanja poslovnih odnosa s poslovnim subjektima dijela Bosne i Hercegovine u kojem dominira muslimansko stanovništvo.

Također, razlikujući brownfield- i greenfield-ulaganja te udio državnog vlasništva u vodećim tvrtkama ulagačima, nastojali smo ustvrditi postojanje izravne političke motivacije prilikom preuzimanja postojećih, a pogotovo osnivanja novih tvrtki u Bosni i Hercegovini. Naime veliki udio izravnih stranih ulaganja koja su ostvarile tvrtke sa značajnim vlasničkim udjelom matične države u ukupnom ulaganju koje potječe iz iste države, sasvim opravdano upućuje na zaključak o geopolitičkim interesima zemlje ulagača.

Temeljem prostorne distribucije izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini ovaj rad nastoji ustvrditi razinu ekonomske centralizacije, a preko nje i političke centralizacije u toj zemlji. Budući da cilj istraživanja obuhvaća područje političke geografije, u radu nismo isticali apsolutne vrijednosti uloženoga kapitala. Naprotiv, zbog jednostavnije komparacije visine uloženoga kapitala, smatrali smo prikladnijim pri opisu i interpretaciji upotrebljavati relativne vrijednosti. Na sličan smo način izradili niz usporednih grafičkih priloga koristeći se različitim geografskim grafičkim metodama.

PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

O izravnim stranim ulaganjima postoji niz studija objavljenih na globalnoj, regionalnoj i bosanskohercegovačkoj razini. No valja naglasiti da se najveći dio dostupnih regionalnih i bosanskohercegovačkih naslova koji se bave problematikom izravnih stranih ulaganja odnosi na šire ili uže teorijske rasprave o toj tematici uz posebni osvrt na izravna strana

ulaganja u tranzicijskim zemljama ili pak napose u Bosni i Hercegovini. Među naslovima opće tematike izdvajamo *Inozemne direktne investicije u međunarodnoj trgovini* Duška Pavlovića (2008), *Međunarodne finansije* Oskara Kovača (2002), *Direktne strane investicije* Adnana Rovčanina i Sahrudina Sarajčića (2009) te *Direktna strana ulaganja* Mehmedalije Hadžovića (2002). Pavlovićeva knjiga svojevrsan je udžbenik o izravnim stranim ulaganjima koji podastire različita teorijska i praktična tumačenja takva oblika ulaganja te njihovo kretanje u svijetu s kraćim osvrtom na Hrvatsku. Kovačev udžbenik o međunarodnim financijama još se više zadržava na strogo teorijskoj razini, ne ulazeći u detaljniji prikaz ekonomskih zakonitosti u pojedinim zemljama. Iako stavljaju naglasak na opće teorijske rasprave o izravnim stranim ulaganjima, Rovčanin i Sarajčić u poglavlju o privlačenju izravnih stranih ulaganja ipak posebno ističu primjere vezane uz Bosnu i Hercegovinu. Hadžovićeva knjiga, koja je također svojevrsni udžbenik o izravnim stranim ulaganjima, među primjerima za tranzicijske zemlje posebno se bavi tek Češkom i Mađarskom.

Konkretnije o izravnim stranim ulaganjima u tranzicijskim zemljama raspravljaju *Strana direktna ulaganja i tranzicija* Nenada Avramovića (2006), *Strane investicije u zemljama u tranziciji* Dragane Radenković-Jocić (1997), *Inozemna izravna ulaganja u tranzicijskim zemljama Jugoistočne Europe* Jurice Vukušića (2007), *Efekti direktnih stranih ulaganja na ekonomiju zemlje domaćina* Ismeta Velagića (2011) te *Strane direktne investicije i tranzicija: dosadašnji rezultati i izgledi za budućnost* Sahrudina Sarajčića (2006). Avramović u knjizi obrađuje problematiku izravnih stranih ulaganja u tranzicijskim zemljama, pri čemu se Bosne i Hercegovine dotiče tek u poglavlju o ulaganjima u bivšim jugoslavenskim republikama. Radenković-Jocić pozornost usmjeruje prije svega na pravni okvir kao jedan od temeljnih čimbenika u privlačenju izravnih stranih ulaganja u tranzicijskim zemljama. U svome magistarskom radu Vukušić uvodno razrađuje pojam financijske globalizacije, dok u središnjem dijelu posebni naglasak stavlja na izravna strana ulaganja u tranzicijskim zemljama, no bez značajnijeg osvrta na Bosnu i Hercegovinu. Velagićev rad, koji analizira efekte izravnih stranih ulaganja u tranzicijskim zemljama, u statističkoj analizi bavi se prije svega ulaganjima u Češkoj, Mađarskoj, Poljskoj, Slovačkoj i Sloveniji. Ipak, autor se osvrtno i na izravna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini, ali ipak zadržavajući se na načelnoj deskriptivnoj razini. Sarajčić također raspravlja o izravnim stranim ulaganjima u tranzicijskim zemljama, ali se posebno osvrće na komparativne prednosti Bosne i Hercegovine u privlačenju ulaganja te na razinu ovisnosti njezina gospodarstva o tim ulaganjima.

Posebni naglasak na izravna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini, bilo isključivo u toj zemlji, bilo kroz usporedbu s ostatkom svijeta, stavljaju primjerice *Strana ulaganja u Bosni i Hercegovini i u svijetu* Tufika Burnazovića (1996), *Strane direktne investicije kao faktor ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine* Sahrudina Sarajčića (2004), *Direktne strane investicije i ekonomija Bosne i Hercegovine* Gorana Pejakovića (2011), *Bosnia and Herzegovina: post-conflict reconstruction* Alcire Kreimer, Roberta Muscata, Ann Elwan i Margaret Arnold (2000) te *Foreign direct investment and sustainable development* Dike Mustafić-Cokoje (2008). Burnazovićeva knjiga u središte zanimanja stavlja prije svega zakonodavni okvir za izravna strana ulaganja i rješenja koja za takve potrebe postoje u Bosni i Hercegovini. Sarajčićeva doktorska disertacija analizira uvjete ulaganja i obilježja

ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine te komparativne prednosti i nedostatke pri odabiru te zemlje kao ulagačke destinacije. Iako Pejaković u svome magistarskom radu raspravlja o izravnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini na poprilično općenitoj razini, hvale je vrijedna njegova komparativna analiza izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji. Skupina autora koja raspravlja o ulozi Svjetske banke u postkonfliktnoj rekonstrukciji Bosne i Hercegovine, neizravno također daje naznake o značenju izravnih stranih ulaganja u toj zemlji. Dika Mustafić-Cokoja iz Agencije za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini (FIPA) u svome magistarskom radu analizira ulogu izravnih stranih ulaganja u ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine s posebnim osvrtom na političku i pravnu sigurnost ulaganja u toj zemlji.

No, kao što se i iz naslovâ može naslutiti, većina tih radova navedenoj problematiki pristupa s jasnih ekonomskih polazišta, bilo na teorijskoj, bilo na empirijskoj razini. Drugim riječima, budući da ovaj rad problematiki izravnih stranih ulaganja pristupa sa stajališta političke geografije i njoj srodnih disciplina, navedena literatura ne može sasvim zadovoljiti potrebe njegova predmeta istraživanja. Iznimku čini rad Joela I. Deichmanna (2012) *Historical legacies and foreign direct investment in Bosnia and Herzegovina*, koji vezu između zemlje ulagača te Bosne i Hercegovine kao zemlje recipijenta uspostavlja, između ostaloga, na temelju povijesnih odnosa i geografske udaljenosti, čime se u značajnoj mjeri podudara s interesima ovoga rada.

Temeljem realnih ograničenja u izboru literature koja bi zadovoljila potrebe ovoga rada navedeni metodološki pristup, koji stavlja naglasak na kvalitativnu i kvantitativnu analizu dostupnih statističkih podataka o izravnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini, presudan je za stjecanje cjelovitijeg uvida u zadovoljavanje geopolitičkih interesa zemlje ulagača na teritoriju Bosne i Hercegovine. Budući da logiku izravnih stranih ulaganja kao sredstva geopolitičkog pozicioniranja nužno mora pratiti i načelo isplativosti kao temeljne ekonomske logike ulagača, navedena literatura autoru osigurava mogućnost stjecanja osnovne razine ekonomske teorijske i empirijske informiranosti potrebne za ovaj primarno neekonomski rad.

POJAM I OBLICI IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA

Izravna strana ulaganja (FDI) veoma su važna u razvoju svjetskoga gospodarstva te predstavljaju mostove razvoja ne samo čvrstih ekonomskih nego i političkih odnosa dviju ili više zemalja. Postoje različite definicije izravnih stranih ulaganja. Prema definiciji Međunarodnoga monetarnog fonda (MMF), izravno strano ulaganje nastupa kada određeni ulagač nerezident dođe u posjed deset posto ili više vlasničkog udjela gospodarskog subjekta rezidenta. Svjetska trgovinska organizacija (WTO) izravna strana ulaganja definira kao ona kod kojih ulagač iz jedne zemlje stekne imovinu u drugoj zemlji s namjerom da njome upravlja. Najsloženiju definiciju pruža UNCTAD, koji izravno strano ulaganje promatra kao ono koje uključuje dugoročni odnos te odražava trajni interes i kontrolu rezidenta jedne zemlje (izravnoga stranog ulagača ili roditeljske kompanije) nad poduzećem rezidentom zemlje koja nije zemlja stranog ulagača (Pavlović, 2008, 15; Vukušić, 2007, 21-22).

Prema načinu na koji izravna strana ulaganja ulaze u zemlju razlikujemo greenfield- i brownfield-ulaganja. Greenfield-ulaganja ili „ulaganja na ledinu” izravna su strana

ulaganja koja stvaraju potpuno novu imovinu, odnosno ona koja rezultiraju stvaranjem novih proizvodnih postrojenja, osnivanjem novih filijala te kretanjem neopipljivih oblika kapitala (uglavnom u uslužnome sektoru). Brownfield-ulaganja znače kupnju postojećih postrojenja i poduzeća te preuzimanje djelomične ili potpune kontrole u njima (Vukušić, 2007, 44-45).

Dakako, u brownfield-ulaganja ubrajamo i izravna strana ulaganja nastala tijekom privatizacije kao vrlo česta načina preuzimanja vlasničkog udjela u tvrtkama u tranzicijskim zemljama. Strani ulagači u tranzicijskim zemljama češće se opredjeljuju za greenfield-ulaganja nego za sudjelovanje u privatizaciji državnih poduzeća jer nerijetko u razvoj novih projekata i poduzeća treba manje ulagati, a profit se brže vraća. Nasuprot tomu, ulaganje u kupnju državnih poduzeća najčešće sa sobom nosi dugotrajan proces preuzimanja vlasništva i visoke troškove restrukturiranja. Dakako, iznimka je ulaganje u domaća poduzeća s visokim tržišnim udjelom i prepoznatljivim markama (Gadžić, 1997, 181-182).

Valja naglasiti da strani ulagači ulažu svoj kapital vođeni različitim motivima, koji mogu biti ekonomski, subjektivni i strateški (Kovač, 2002, 391). Uvažavajući ekonomske i subjektivne motive, u ovom se radu stavlja naglasak na eventualne strateške motive ulagača temeljene na geopolitičkim koncepcijama njihovih matičnih zemalja. Pritom valja imati na umu da se ti motivi međusobno nužno ne isključuju, odnosno da odabir zemlje recipijenta izravnih stranih ulaganja može nastati kombinacijom niza motiva. Primjerice odabir zemlje ili etničkog prostora u koji se ulaže može biti motiviran geopolitičkim razlozima, ali istovremeno može sadržavati jasno opravdanu ekonomsku logiku koja jamči visoku razinu profitabilnosti.

IZRAVNA STRANA ULAGANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

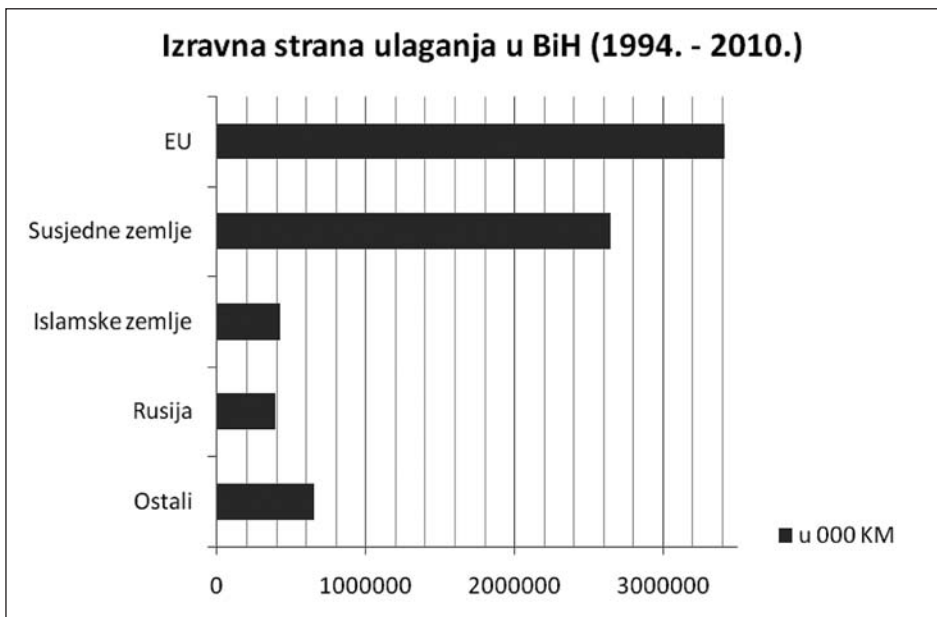
Navedeni autori koji u svojim radovima raspravljaju o izravnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini suglasni su da je njihova razina u toj zemlji općenito nezadovoljavajuća. Iako to nije tema ovog rada, nije naodmet spomenuti činjenicu da većina autora navodi kako visina izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini značajno zaostaje za drugim tranzicijskim zemljama. Deichmann posebno naglašava da je nerazmjer stvarne i potencijalne razine izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini najveći među svim tranzicijskim zemljama (Deichmann, 2012).

Najveći dio stranoga kapitala u Bosni i Hercegovini uložen je kroz preuzimanje vlasništva nad poduzećima tijekom procesa privatizacije. Drugim riječima, izravna strana ulaganja u obliku greenfield-ulaganja općenito su nedostatna, a posebice u izvozno usmjerenim sektorima (Velagić, 2011). Nadalje, među izravnim stranim ulaganjima, posebice onima koja dolaze iz europskih zemalja, ali i iz Hrvatske i Srbije, prevladavaju brownfield-ulaganja, pri čemu su rijetke velike tvrtke ulagači u kojima matična država ima značajniji vlasnički udio, poput primjerice Telekomu Srbije, što opet nužno ne mora značiti da konkretnu tvrtku na takvo ulaganje nije potaknula matična država (<http://www.telekom.rs/Contents/ContentDefault.aspx?temp=0&sid=1253&id=1254/14.01.2013./>). Među ulaganjima iz islamskih zemalja koja ne čine veliki udio u ukupnim izravnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini značajno je veći udio greenfield-ulaganja, i to od tvrtki u većinskome državnom vlasništvu, poput primjerice saudijskog Islamic D.B.-a

ili turske bankarske kuće T.C. Ziraat Bankasija (<http://www.ziraatbosnia.ba/turkish/text.php?tekst=16/14.01.2013./>).

Prema podacima Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, od svibnja 1994. do lipnja 2010. stranci su u Bosni i Hercegovini uložili ukupno oko 7,6 milijardi KM, odnosno oko 3,9 milijardi eura. Ako se analizira ukupnost izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini, očekivano, u tom razdoblju prednjače ulaganja susjednih zemalja. Najveći pojedinačni izravni strani ulagač bila je Srbija (oko 1,4 milijardi KM), dok je najveći broj tvrtki s kapitalom većim od jedne milijarde KM registrirala Hrvatska (*Pregled...*, 2010). No prema podacima Centralne banke Bosne i Hercegovine za 2009., Austrija se te godine probila na prvo mjesto po visini izravnog ulaganja u Bosni i Hercegovini. Uočljiv je i značajan porast turskih ulaganja, dok su srbijanska zabilježila pad (http://www.fipa.gov.ba/local_v2/default_bs.asp (25. 01. 2011./).

Iz tih podataka možemo uočiti jasan trend stagnacije ulaganja iz zemalja neposrednog susjedstva (Srbije i Hrvatske), iako su te zemlje u prethodnom razdoblju iskoristile prednost postojanja vlastitih nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini za lakši prodor svoga kapitala. Posljednje desetljeće omogućilo je zemljama iz šireg susjedstva, Austriji i

Sl. 1. Izravna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini (1994. – 2010.). Izradio autor prema *Pregledu registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine (tvrtke s kapitalom preko 1 mil. KM)*, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.

Fig. 1 FDI in Bosnia and Herzegovina (1994 – 2010). Made by the author according to *Review of registered FDI in Bosnia and Herzegovina by countries and companies from May of 1994 to 30.06.2010 (Companies with capital over 1 million KM)*, the Ministry of Foreign Trade and Economic Affairs of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2010

Sloveniji, prodor prema položaju vodećih ulagača u Bosni i Hercegovini, a sve brže rastuće tursko gospodarstvo vidi preko ulaganja u Bosni i Hercegovini i drugim zemljama regije priliku za pozicioniranje na regionalnom tržištu. Dakako, kad je posrijedi Turska, ali i Austrija te Slovenija, olakotnom okolnošću za osvajanje bosanskohercegovačkog tržišta svakako možemo smatrati tradicionalne veze s tom zemljom. Naime za sve zemlje koje s Bosnom i Hercegovinom povezuju povijesne veze i mala geografska udaljenost značajno je niža razina rizika ulaganja jer ulagač dobro poznaje mentalitet i ulagačku klimu u zemlji recipijentu (Deichmann, 2012).

Iako Srbija i Hrvatska zauzimaju vodeća mjesta po visini izravnih ulaganja i time, s neznatnim udjelom Crne Gore, ostvaruju oko trećine stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini, kada zemlje ulagače grupiramo u skupine, zaključujemo da članice Europske unije u izravnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini sudjeluju s udjelom od gotovo pedeset posto, znatno većim od islamskih zemalja (šest posto) ili Rusije (pet posto) (*Pregled...*, 2010). Takav omjer ukupnih izravnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini potvrđuje da je ta zemlja ipak europsko dvorište, što uvjetuje samorazumljivu „obvezu” europskih zemalja da se nametnu kao vodeći ulagači u Bosni i Hercegovini.

Među članicama Europske unije visinom ulaganja posebno se ističu Austrija i Slovenija, koje ionako možemo promatrati kao zemlje širega susjedstva, a značajna prisutnost slovenskoga kapitala može se objasniti i recentnim povijesnim vezama. Visoka razina ulaganja iz zemalja Europske unije nedvojbeno potvrđuje strategiju budućeg uključivanja Bosne i Hercegovine u europske integracijske procese, pa je ekonomska prisutnost zemalja članica EU-a, posebice tih najbližih, sasvim razumljiva.

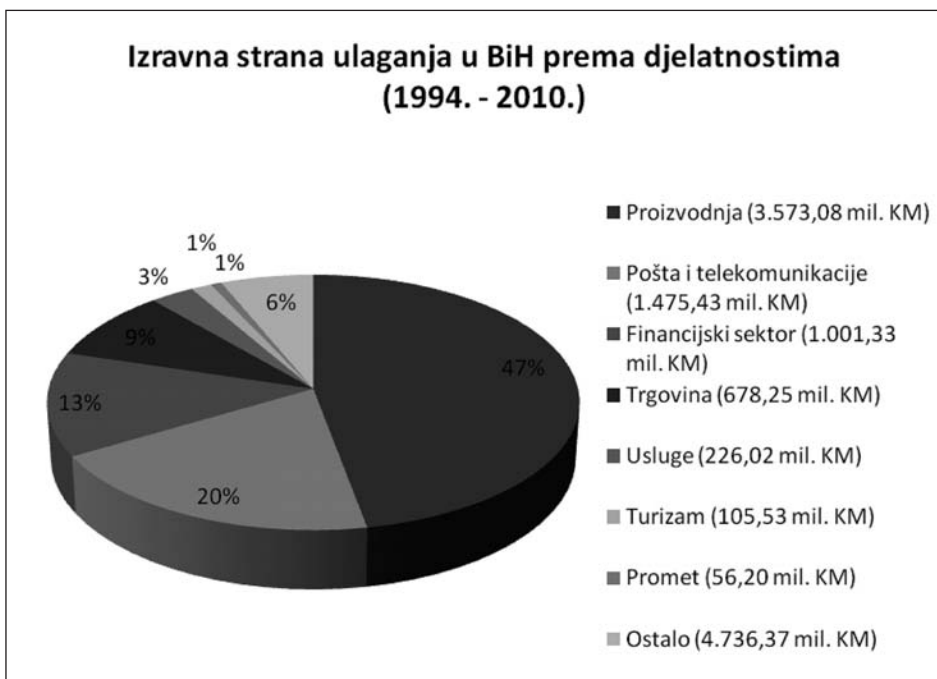
No globalna recesija, koja je ostavila vidljiv trag na visini europskih ulaganja posljednjih godina, otvorila je prostor za povećanje udjela turskih ulaganja u ukupnom ulaganju u Bosni i Hercegovini, jer Turska uspješno odolijeva svjetskoj krizi i bilježi gospodarski rast. Turska ulaganja u ukupnome promatranom razdoblju čine čak šezdeset posto izravnih stranih ulaganja iz islamskih zemalja, što jasno pokazuje da relativno mala prostorna udaljenost Turske i Bosne i Hercegovine, povijesne veze između tih zemalja, turski geopolitički interesi na Balkanu te, konačno, snaga turskoga gospodarstva daju prednost turskim ulaganjima pred onima iz ostalih zemalja islamskog svijeta. Ipak, iako značajno manja od turskih, ni ulaganja iz nekih drugih islamskih zemalja nipošto nisu zanemariva, osobito imajući na umu da je upravo njihova prisutnost u Bosni i Hercegovini jasan indikator zainteresiranosti islamskog svijeta za tu zemlju, ali i za čitavu regiju Jugoistočne Europe.

Uzimajući u obzir sve navedeno, ipak se može zaključiti kako se Bosna i Hercegovina najvećim dijelom nalazi unutar ekonomske sfere europskih zemalja, pri čemu su dosad najznačajniju ulogu igrale susjedne zemlje Hrvatska i Srbija, matične zemlje dvaju konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini, ali i najbliže zemlje Europske unije Slovenija i Austrija. No unatoč primarnoj ekonomskoj orijentaciji prema tim zemljama ne smije se umanjiti ni važnost izravnih stranih ulaganja iz islamskih zemalja, prije svega Turske, što jamči prisutnost tih zemalja u ekonomskim, ali i geopolitičkim kretanjima na prostoru Jugoistočne Europe. Da taj prostor zanima i Rusiju, potvrđuje činjenica da je od 1994. do 2010. u Bosni i Hercegovini uložila gotovo četiristo milijardi KM (*Pregled...*, 2010).

Izravna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini prema sektorima djelatnosti

Promatrajući izravna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini prema sektorima djelatnosti, uočavamo da se otprilike polovina uloženoga stranoga kapitala odnosi na proizvodne djelatnosti (47%), a ostatak na različite oblike uslužnih (pošta i telekomunikacije dvadeset posto, financijski sektor trinaest posto, trgovina devet posto i ostale usluge oko jedanaest posto). Unutar ostalih usluga posebnu kategoriju čine djelatnosti koje *Pregled registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine* vrlo neodređeno naziva jednostavno „uslugama”. Pod tim nazivom nalazimo različite institute, kulturna društva i tvrtke za posredništvo u prometu nekretnima (*Pregled...*, 2010).

Od 1994. do 2010. neposredni susjedi najviše su novca uložili u telekomunikacijski sustav (55%), što se najvećim dijelom odnosi na srbijanska ulaganja u Telekom Republike Srpske. Bosanskohercegovački susjedi zajedno su uložili oko 22% sredstava u proizvodnju, a ostatak u različite grane uslužnog sektora. U skladu s prethodnim tvrdnjama, najveći dio

Sl. 2. Izravna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini prema djelatnostima (1994. – 2010.). Izradio autor prema *Pregledu registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine (tvrtke s kapitalom preko 1 mil. KM)*, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.

Fig. 2 FDI in Bosnia and Herzegovina according to economic sectors (1994 – 2010). Made by the author according to *Review of registered FDI in Bosnia and Herzegovina by countries and companies from May of 1994 to 30.06.2010 (Companies with capital over 1 million KM)*, the Ministry of Foreign Trade and Economic Affairs of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2010

srbijskih ulaganja odnosi se na telekomunikacije (čak 74%), a na proizvodnju svega trinaest posto. S druge strane, Hrvatska je oko četrdeset posto kapitala uložila u proizvodni sektor, u telekomunikacije dvadeset posto, a nisu zanemariva ni ulaganja u trgovački (trinaest posto) i finansijski sektor (dvanaest posto).

U navedenom razdoblju ulagači iz Europske unije uložili su 53% kapitala u proizvodni sektor, a među preostalim ulaganjima dominiraju ona u finansijski sektor (21%) i trgovinu (dvanaest posto). No kada promotrimo pojedinačna ulaganja zemalja članica Europske unije, uočavamo velike razlike u njihovoj ulagačkoj politici, što se ponajviše ističe na primjeru najvećih ulagača iz Europske unije – Austrije i Slovenije. Naime dok Slovenija, sukladno trendu većine europskih ulagača, oko polovine uloženoga kapitala ulaže u proizvodnju, Austrijanci 59% uloženoga kapitala ulažu u bosanskohercegovački finansijski sektor. U bankarskom sektoru nalazimo i brownfield- i greenfield-ulaganja, pri čemu među potonjima posebno ističemo austrijski Volksbank, u kojem država ima značajan vlasnički udio (http://en.volksbank.com/investor_relations/group_information/ownership_structure/14. 01. 2013./). Nasuprot zemljama Europske unije, Rusija čak 94% uloženoga kapitala usmjeruje u proizvodnju.

Kod ulagača iz islamskih zemalja omjer uloženoga kapitala po sektorima sličan je onome koji nalazimo kod europskih ulagača (51% proizvodnja, osamnaest posto finansijski sektor), no osobitu pozornost privlači posebna kategorija unutar uslužnog sektora koji izvor neodređeno naziva „usluge”, na koje se odnosi osamnaest posto uloženoga kapitala. U slučaju ulagača iz islamskih zemalja riječ je uglavnom o različitim agencijama za promet nekretninama, ali i kulturnim institucijama. No i kod tih ulagača postoje velike razlike po gospodarskim granama u koje se ulaže. Kao najveći ulagač u toj skupini zemalja, Turska 78% uloženoga kapitala usmjeruje u proizvodnju. S druge strane, Saudijska Arabija 44% kapitala ulaže u neodređenu kategoriju usluga te 36% u finansijski sektor. Pritom svakako valja voditi računa da ulaganje u nematerijalni sektor ostavlja više prostora za različite spekulacije o ciljevima ulagača.

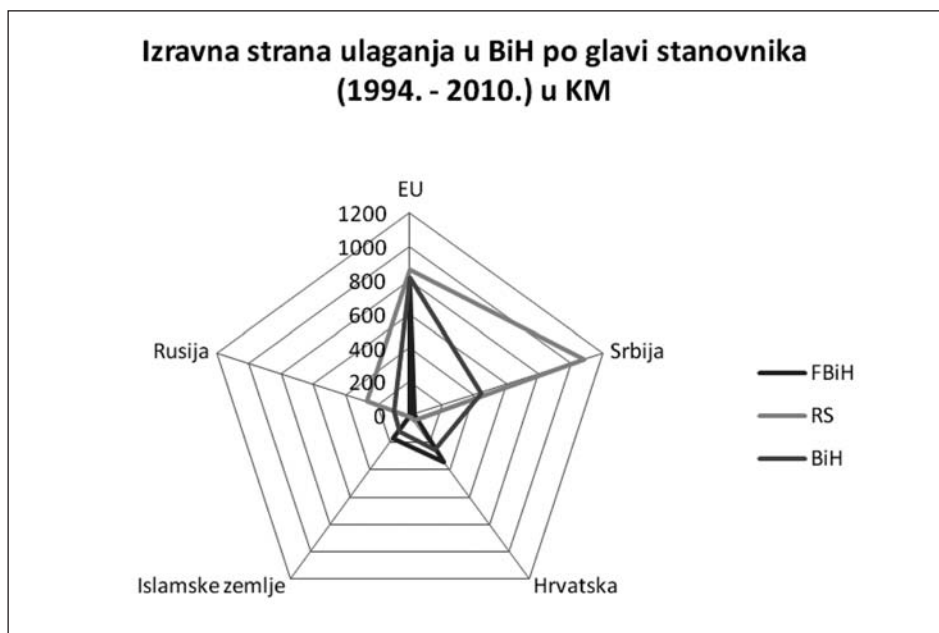
Rezime izravnoga stranog ulaganja u Bosni i Hercegovini po gospodarskim granama od 1994. do 2010. stavlja zemlje Europske unije na vodeće mjesto na svim područjima ulaganja. U proizvodnim djelatnostima na ulaganja iz EU-a odnosi se polovina ukupno uloženih sredstava (51%), ali bez izraženih disproporcija kao u finansijskom sektoru. Naime članice EU-a drže čak 73% kapitala uloženog u finansijski sustav BiH, a pojedinačno prednjači Austrija (58%). Ulaganja Hrvatske i Srbije obuhvaćaju trećinu novca uloženog u trgovački sektor (35%), a zajedno s ulaganjima iz susjedne Slovenije njihov se udio penje na 78%. Hrvatska i Srbija u navedenom su razdoblju uložile 99% uloženoga kapitala u poštanski i telekomunikacijski sustav, a pojedinačno dominira Srbija s 86% uloženog novca u taj sektor.

PROSTORNA I NACIONALNA DISTRIBUCIJA IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Iako je visina izravnih inozemnih ulaganja na entitetskoj razini podjednaka, vidljiva je jasna razlika u podrijetlu kapitala. Naime kada podatke o izravnim stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini sagledavamo na entitetskoj razini, dobit ćemo jasniju sliku o

geopolitičkim tendencijama pojedinih zemalja ulagača. Primjerice gotovo sav kapital iz Rusije i Srbije koncentriran je u Republici Srpskoj. S druge strane, više od devedeset posto ulaganja iz islamskih zemalja i Hrvatske svoje odredište pronalazi u Federaciji Bosne i Hercegovine. Iako se veći dio ulaganja iz Europske unije odnosi na Federaciju (58%), kad je posrijedi europski kapital, ipak nije vidljiv toliki nerazmjer na entitetskoj razini kao kod prethodno navedenih ulagača, osobito ako vrijednost ulaganja iskažemo *per capita*. Ipak, određena pitanja otvara činjenica da pojedine članice Europske unije ulažu značajno više kapitala u Federaciji BiH negoli u Republici Srpskoj, primjerice Njemačka šesterostruko, Austrija trostruko, a Slovenija nešto više nego dvostruko (*Pregled...*, 2010).

Iz svega navedenoga vidljivo je jasno pozicioniranje kapitala pojedinih zemalja ulagača unutar određenih nacionalnih kategorija. Takva prostorna distribucija kapitala cementira duboku podijeljenost bosanskohercegovačke vanjskopolitičke orijentacije na entitetskoj razini, usmjerujući bosanskohercegovačke entitete i narode k različitim političkim i ekonomskim centrima moći. Stoga je za ovu raspravu svakako potrebno izložiti i detaljnu prostornu i nacionalnu distribuciju unutar obaju entiteta, a u Federaciji BiH i unutar županija odnosno kantona.

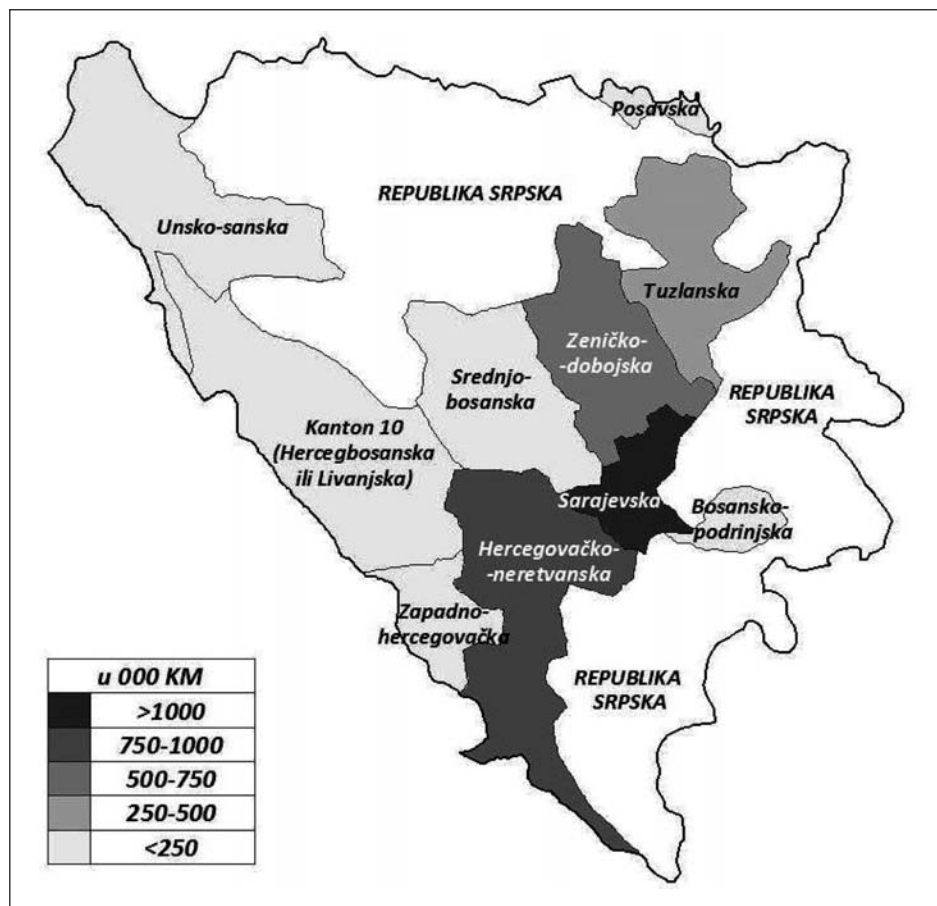

Sl. 3. Izravna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini po glavi stanovnika (1994. – 2010.). Izradio autor prema *Pregledu registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine (tvrtke s kapitalom preko 1 mil. KM)*, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.

Fig. 3 FDI per capita in Bosnia and Herzegovina (1994 – 2010). Made by the author according to *Review of registered FDI in Bosnia and Herzegovina by countries and companies from May of 1994 to 30.06.2010 (Companies with capital over 1 million KM)*, the Ministry of Foreign Trade and Economic Affairs of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2010

Prostorna i nacionalna distribucija izravnih stranih ulaganja u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH)

Ukupni iznos izravnih stranih ulaganja na području Federacije Bosne i Hercegovine od 1994. do 2010. bio je nešto više od 3,5 milijardi KM. Kada te podatke sagledamo na razini prostorne distribucije, vidjet ćemo da se najveća koncentracija stranoga kapitala u tom entitetu nalazi na transverzali sjever – jug, prateći tokove rijeka Bosne i Neretve, s najvećom koncentracijom u Sarajevskoj županiji/kantonu (*Pregled...*, 2010). Takav je raspored sasvim logičan jer slijedi najveća populacijska žarišta u Federaciji.

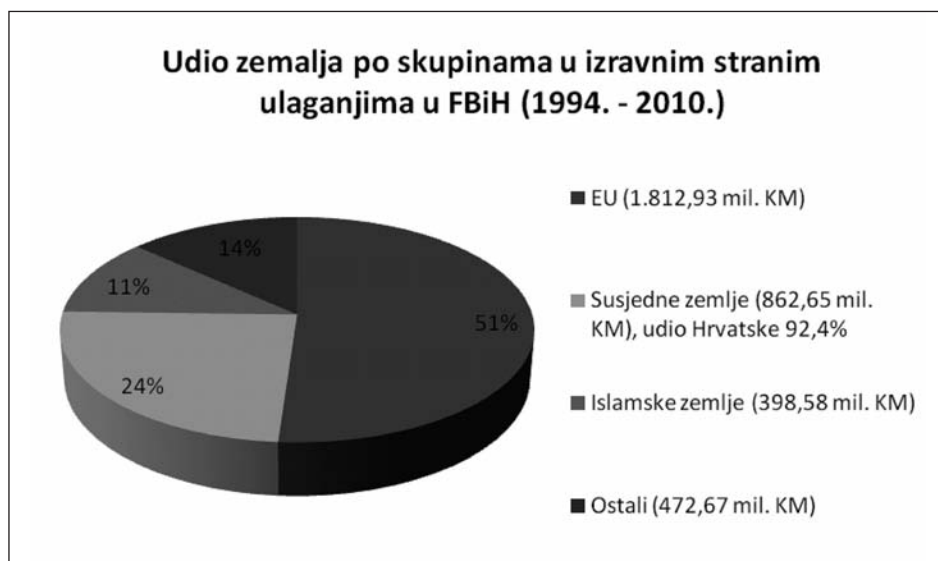
Sl. 4. Prostorna distribucija izravnih stranih ulaganja u Federaciji BiH na razini županija/kantona (1994. – 2010.). Izradio autor prema *Pregledu registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine (tvrtke s kapitalom preko 1 mil. KM)*, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.

Fig. 4 Spatial distribution of FDI in Federation of Bosnia and Herzegovina on cantonal level (1994 – 2010). Made by the author according to *Review of registered FDI in Bosnia and Herzegovina by countries and companies from May of 1994 to 30.06.2010 (Companies with capital over 1 million KM)*, the Ministry of Foreign Trade and Economic Affairs of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2010

Najveći izravni strani ulagač u Federaciji bila je Republika Hrvatska s gotovo osamsto milijuna KM, što je gotovo četvrtina svih ulaganja u tom entitetu. No ako i na razini Federacije provedemo grupiranje zemalja prema interesnim skupinama, dobit ćemo podatak da više od polovine uložena kapitala dolazi iz zemalja Europske unije, opet prije svega iz Austrije i Slovenije. Uočljiv je i značajniji udio ulaganja islamskih zemalja, koja na razini tog entiteta dosežu gotovo četvrtinu ukupnih izravnih stranih ulaganja.

Uzimajući u obzir prostorni razmještaj dvaju većinskih konstitutivnih naroda u Federaciji BiH, Bošnjaka i Hrvata, na županijskoj/kantonalnoj razini, iz dostupnih podataka potrebno je grafički izraziti prostornu distribuciju izravnih ulaganja pojedinih zemalja, čime bismo jasnije stekli uvid prema kojoj je nacionalnoj skupini usmjerena zemlja ulagač. Pritom većinski hrvatskim smatramo Kanton 10 (Livnjsku ili Hercegbosansku županiju), Zapadnohercegovačku i Posavsku županiju/kanton, većinski bošnjačkima Sarajevsku, Zeničko-dobojsku, Podrinjsku, Tuzlansku i Unsko-sansku županiju/kanton, dok među županije/kantone s miješanim stanovništvom ubrajamo Srednjobosansku i Hergovačko-neretvansku županiju/kanton.

Prema već spomenutim podacima, u većinski hrvatskim (73%), ali i miješanim (49%) županijama/kantonima vodeći ulagač od 1994. do 2010. bila je Republika Hrvatska. Među značajnije ulagače u taj prostor ubrajamo i neke članice Europske unije, prije svega

Sl. 5. Udio zemalja po skupinama u izravnim stranim ulaganjima u Federaciji BiH (1994. – 2010.). Izradio autor prema *Pregledu registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine (tvrtke s kapitalom preko 1 mil. KM)*, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.

Fig. 5 Participation of the group of countries in FDI in Federation of Bosnia and Herzegovina (1994–2010). Made by the author according to *Review of registered FDI in Bosnia and Herzegovina by countries and companies from May of 1994 to 30.06.2010 (Companies with capital over 1 million KM)*, the Ministry of Foreign Trade and Economic Affairs of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2010

Austriju, Sloveniju i Italiju (*Pregled...*, 2010). Iako manji, uočljiv je i udio ulaganja iz islamskih zemalja, uglavnom u većinski bošnjačkim županijama/kantonima. Takva slika dodatno potvrđuje postavljenu tezu o korištenju ulaganjima u geopolitičkom pozicioniranju zainteresiranih subjekata, pri čemu se obilato iskorištava većinska koncentracija pojedinih nacionalnih zajednica.

No unutar većinski bošnjačkih županija/kantona nijedna zemlja ulagač ne prelazi udio od 25% ili četvrtine ukupnih izravnih stranih ulaganja. Najbliže su tom postotku Slovenija i Švicarska, dakle europske zemlje. Najveći je ulagač među islamskim zemljama Turska (jedanaest posto), a nakon nje Saudijska Arabija s tek tri posto kapitala. Udio kapitala islamskih zemalja u većinski bošnjačkim županijama/kantonima nije velik, no ipak je značajan, posebice uzmemo li u obzir činjenicu da je u posljednjih nekoliko godina udio turskoga kapitala značajno porastao.

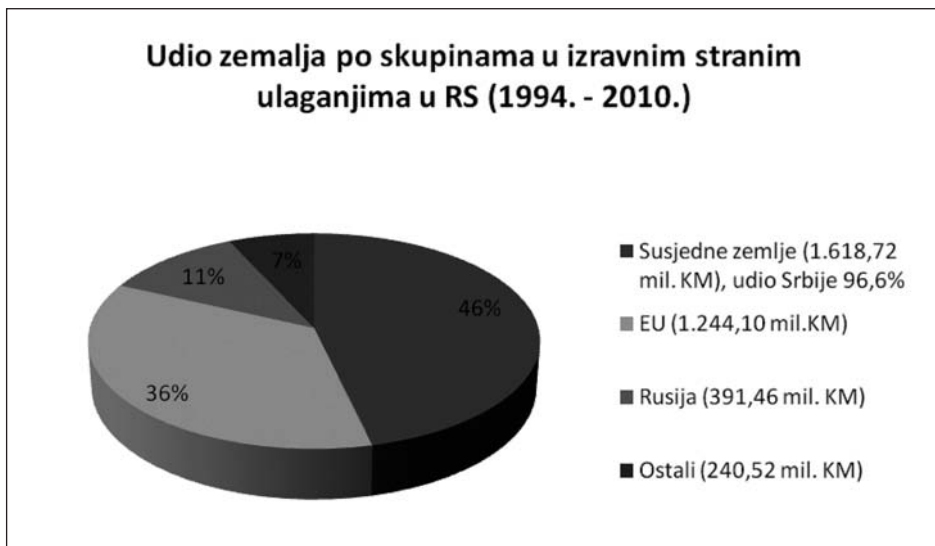
Što se tiče ulagača iz Europske unije, i ovdje je vidljivo da otvorenog „simpatiziranja” jedne nacionalne skupine nema, već da europske zemlje u ulaganju vodi načelo profita. Naime europski ulagači dominiraju u populacijskim žarištima (Kanton Sarajevo) ili u onim županijama/kantonima koje nisu privlačne ulagačima iz susjedstva (Unsko-sanska županija/kanton). Nedoumicu jedino stvara Zeničko-dobojska županija/kanton, gdje ulaganja iz zemalja Europske unije ne prelaze četvrtinu ukupnih ulaganja. No većinski ulagač u toj je županiji Švicarska (61%), dakle također europska zemlja, koja, iako nije članica Europske unije, potvrđuje tezu o logici europskog ulaganja.

Ovdje svakako valja dodati i prikaz izravnih stranih ulaganja na razini gradova Sarajeva i Mostara. U većinski bošnjačkom Sarajevu čak polovina stranoga kapitala potječe iz Slovenije i Austrije, a zanimljivo je da je hrvatski kapital (dvanaest posto) više nego dvostruko prisutniji od kapitala najvećega islamskog ulagača u tom gradu, Saudijske Arabije (pet posto). U nacionalno podijeljenome Mostaru, koji bosanskohercegovački Hrvati doživljavaju svojim kulturnim, ali i političkim centrom, više od polovine izravnih stranih ulaganja dolazi iz susjedne Hrvatske (53%), a sav preostali strani kapital gotovo u cijelosti iz europskih zemalja.

Provedenom analizom izravnih stranih ulaganja na razini Federacije BiH, još se jednom potvrđuje usmjerenost nekih stranih ulagača prema određenim nacionalnim skupinama ili skupini, pri čemu zemlje Europske unije djelomično odudaraju od tog pravila. Iako se Hrvatska u to pravilo uklapa, važno je napomenuti da se na hrvatska ulaganja odnosi značajni udio ulaganja i u županijama/kantonima gdje Hrvati nisu statistička većina, što upućuje na namjeru hrvatskih ulagača da nazočnošću svoga kapitala nadoknade demografski deficit hrvatskog naroda u većem dijelu Federacije BiH.

Prostorna i nacionalna distribucija izravnih stranih ulaganja u Republici Srpskoj (RS)

Zbog izrazito centraliziranog ustrojstva Republike Srpske gotovo je nemoguće prikazati prostornu distribuciju izravnih stranih ulaganja na nižoj razini od entitetske, osim u slučaju Banje Luke, o čemu će više riječi biti u nastavku teksta. Što se tiče entitetske razine, uvjerljivo najveći ulagač u Republici Srpskoj očekivano je susjedna Srbija. Naime

Sl. 6. Udio zemalja po skupinama u izravnim stranim ulaganjima u Republici Srpskoj (1994. – 2010.). Izradio autor prema *Pregledu registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine (tvrtke s kapitalom preko 1 mil. KM)*, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.

Fig. 6 *Participation of the group of countries in FDI in Republic of Srpska (1994 – 2010). Made by the author according to Review of registered FDI in Bosnia and Herzegovina by countries and companies from May of 1994 to 30.06.2010 (Companies with capital over 1 million KM), the Ministry of Foreign Trade and Economic Affairs of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2010*

od ukupno gotovo 3,5 milijardi KM čak 46% stranoga kapitala potječe iz Srbije. Na drugom su mjestu zemlje Europske unije s 36% izravnih stranih ulaganja (*Pregled...*, 2010).

Zanimljivo je da iako se gotovo sav ruski uloženi kapital nalazi u tom entitetu, on čini tek jedanaest posto ukupnih izravnih stranih ulaganja u njemu. Dominantni udio srbijanskoga kapitala nalazimo i u glavnom gradu Banjoj Luci, gdje svega trećina stranih ulaganja ne dolazi iz Srbije.

Na temelju obrađenih podataka može se lako zaključiti kako je Republika Srpska ponajviše ekonomski usmjerena na susjednu Srbiju. Tako se taj bosanskohercegovački entitet i dalje značajno politički veže uz matičnu državu srpskog naroda, što Srbiji omogućuje stalnu prisutnost i utjecaj na sve političke procese u susjednoj Bosni i Hercegovini. Podsjetimo, entitet Republika Srpska i Republika Srbija svoje su specijalne veze i formalno potvrdile sklapanjem Sporazuma o posebnim odnosima.

Položaj entitetskih središta unutar prostorne distribucije izravnih stranih ulaganja

Pri analizi prostorne distribucije izravnih stranih ulaganja svakako valja usporediti udio uloženoga stranoga kapitala u glavni grad u odnosu na provinciju. Budući da entitetski podijeljena Bosna i Hercegovina u praksi već godinama ima dva glavna grada, Sarajevo i

Banju Luku, prikazat ćemo udio ulaganja u navedene gradove u odnosu na ukupna ulaganja u pojedini bosanskohercegovački entitet.

U ukupnom ulaganju na prostoru Federacije BiH, na ulaganja u Sarajevo odnosi se četvrtina ulaganja, dok je u odnosu na cijelu Bosnu i Hercegovinu glavni grad privukao četrnaest posto izravnih stranih ulaganja. S druge strane, udio ulaganja u Banju Luku u odnosu na ostatak Republike Srpske značajno je veći i obuhvaća čak 38% ukupnih izravnih stranih ulaganja u taj entitet. Takav položaj Banje Luke u Republici Srpskoj u odnosu na položaj Sarajeva u Federaciji BiH može se djelomično objasniti i činjenicom da je razlika u veličini glavnoga grada u odnosu na ostale gradove u Republici Srpskoj mnogo veća nego što je to slučaj u Federaciji BiH.

Također, Republika Srpska etnički je homogeniji prostor od Federacije BiH i nema podjelu na županije/kantone, čime je ujedno i znatno više centralizirana nego Federacija. Naime zbog činjenice da u Federaciji žive dva konstitutivna naroda, Bošnjaci i Hrvati, a Hrvatsku kao matičnu državu hrvatskog naroda ubrajamo u strane ulagače, sasvim je razumljivo da će značajni dio izravnih hrvatskih ulaganja umjesto u Sarajevu završiti u Mostaru. Takvi odnosi u Federaciji BiH nedvojbeno su jedan od ključnih razloga što je od 1994. do 2010. centralizacija izravnih stranih ulaganja u Republici Srpskoj znatno izraženija nego u Federaciji.

ZAKLJUČAK

Kvantitativnom i kvalitativnom analizom dostupnih statističkih podataka koji se odnose na izravna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini od svibnja 1994. do lipnja 2010. te prikazom rezultata te analize upotrebom geografskih grafičkih metoda potvrdila se uvodna teza o povezanosti izvorišnog područja izravnih stranih ulaganja te nacionalne i vjerske pripadnosti recipijenata na području Bosne i Hercegovine. Naime prostorna distribucija izravnih stranih ulaganja kod većeg dijela ključnih stranih ulagača uvjetovana je većom ili manjom koncentracijom ciljanih nacionalnih skupina.

Takva prostorna i nacionalna distribucija izravnih stranih ulaganja stvorila je preduvjete za formiranje više ili manje jasno odijeljenih područja pod izravnim ekonomskim utjecajem različitih ekonomskih čimbenika iz inozemstva, čime se ta područja posredno politički vežu uz zemlje ulagače i time se postupno uklapaju u geopolitičke koncepte tih zemalja. Valja naglasiti kako se u takvim konceptima najviše prepoznaje utjecaj susjednih zemalja, Hrvatske i Srbije. No iako hrvatski kapital dominira ponajviše u prostorima većinski naseljenim Hrvatima, zbog manjeg udjela hrvatskog stanovništva u ukupnom broju stanovnika Federacije BiH te Bosne i Hercegovine u cjelini, hrvatski kapital zauzima važno mjesto i u područjima naseljenima Bošnjacima. S druge strane, zbog etnički znatno homogenije situacije u Republici Srpskoj, a i većeg broja Srba uopće, srbijanski kapital gotovo u cijelosti prati koncentraciju srpskog stanovništva.

Jasnim vezivanjem uz jedan od tri konstitutivna naroda vođena su i ulaganja Rusije te islamskih zemalja, među kojima dominira Turska. Dok Rusija kao eksponenta svojih političkih interesa na jugoistoku Europe vidi srpski narod, islamske zemlje tako gledaju Bošnjake. S druge strane, načini ulaganja zemalja Europske unije razlikuju se od načina

ulaganja spomenutih ulagača jer se one prije svega vode načelom profita, a ne političkog simpatiziranja. Ipak, zрно sumnje u političku neutralnost zemalja Europske unije unosi činjenica da pojedine članice, primjerice Austrija i Njemačka, pa čak i Slovenija, znatno više kapitala ulažu u Federaciji BiH negoli u Republici Srpskoj. Stoga se nameće jasan zaključak da su ekonomska kretanja i izravna strana ulaganja nedvojbeno među najvažnijim strategijama učvršćivanja geopolitičkih pozicija ulagača.

POPIS KRATICA

BiH – Bosna i Hercegovina

EU – Europska unija

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

FDI – izravna strana ulaganja (*foreign direct investment*)

KM – konvertibilna marka

MMF – Međunarodni monetarni fond

RS – Republika Srpska

UNCTAD – Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju

WTO – Svjetska trgovinska organizacija

LITERATURA

Avramović, N., 2006: *Strana direktna ulaganja i tranzicija*, Zadužbina Andrejević, Beograd.

Burnazović, T., 1996: *Strana ulaganja u Bosni i Hercegovini i u svijetu*, Hod, Sarajevo.

Deichmann, J. I., 2012: Historical legacies and foreign direct investment in Bosnia and Herzegovina, *South East European Journal of Economics and Business* 7, (1), School of Economics and Business, Sarajevo.

Gadžić, M., 1997: *Izravne strane investicije u zemljama u tranziciji*, Ekonomski fakultet u Splitu, Split.

Hadžović, M., 2002: *Direktna strana ulaganja*, Slovo, Mostar.

Kovač, O., 2002: *Međunarodne finansije*, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd.

Kriemer, A., Muscat, R., Elwan, A., Arnold, M., 2000: *Bosnia and Herzegovina: post-conflict reconstruction*, World Bank, Washington D.C.

Mustafić-Cokoja, D., 2008: *Foreign direct investment and sustainable development*, Sarajevo.

Pavlović, D., 2008: *Inozemne direktne investicije u međunarodnoj trgovini*, Golden marketing, Zagreb.

Pejaković, G., 2011: *Direktno strane investicije i ekonomija Bosne i Hercegovine*, Ekonomski fakultet, Sarajevo.

Radenković-Jocić, D., 1997: *Strane investicije u zemljama u tranziciji*, Zadužbina Andrejević, Beograd.

Rovčanin, A., Sarajčić, S., 2009: *Direktno strane investicije*, Ekonomski fakultet, Sarajevo.

- Sarajčić, S., 2004: *Strane direktne investicije kao faktor ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine*, Ekonomski fakultet, Sarajevo.
- Sarajčić, S., 2006: *Strane direktne investicije i tranzicija: dosadašnji rezultati i izgledi za budućnost*, DES, Sarajevo.
- Velagić, I., 2011: Efekti direktnih stranih ulaganja na ekonomiju zemlje domaćina, *Tranzicija 27*, Ekonomski institut u Tuzli, Tuzla – Travnik – Zagreb – Beograd – Bukurešt.
- Vukušić, J., 2007: *Inozemna izravna ulaganja u tranzicijskim zemljama Jugoistočne Europe*, magistarski rad, Ekonomski fakultet u Splitu, Split.

IZVORI

- FIPA – Agencija za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini, 2011, URL: http://www.fipa.gov.ba/local_v2/default_bs.asp (25. 01. 2011.).
- http://en.volksbank.com/investor_relations/group_information/ownership_structure (14. 01. 2013.).
- <http://www.telekom.rs/Contents/ContentDefault.aspx?temp=0&sid=1253&id=1254> (14. 01. 2013.).
- <http://www.ziraatbosnia.ba/turkish/text.php?tekst=16> (14. 01. 2013.).
- Pregled registriranih izravnih stranih ulaganja u BiH po zemljama i tvrtkama od svibnja 1994. do 30.06.2010. godine (tvrtke s kapitalom preko 1 mil. KM)*, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.
- Zakon o politici direktnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1998.

SUMMARY

Spatial and National Distribution of Foreign Direct Investments in Bosnia and Herzegovina

Jurica Botić

There are various definitions of foreign direct investment (FDI). Simply put, this term means the acquisition of the goods of non-resident investors in the foreign country by investing their capital. According to the way in which FDI enter the country, we distinguish Greenfield and Brownfield investments: the first ones imply the emergence of new legal entities, and the second ones imply investing in the existing legal entities. Brownfield investments are a common form of investing in countries in transition, including Bosnia and Herzegovina but, due to the high cost of restructuring, Greenfield investments are often more profitable.

Since FDI are an important form of economic cooperation, which includes favourable political relations between investing countries and recipient countries, the basic assumption of this paper

was the relationship between the geopolitical interests of investing countries or groups of them, and particular national categories in Bosnia and Herzegovina. Therefore, based on quantitative and qualitative analysis of the available data, it is necessary to indicate the spatial and national distribution of FDI in Bosnia and Herzegovina. However, due to a clearer insight into the origin of capital and possible geopolitical interest of investors, the investing countries are grouped according to the criteria of similarity into neighbouring countries, members of the European Union, Islamic countries (taking their differences into account) and other countries. Due to the incompatibility of data of various government agencies in Bosnia and Herzegovina, the research is mostly based on data from the Ministry of Foreign Trade and Economic Relations of Bosnia and Herzegovina, published in the *Review of registered FDI in Bosnia and Herzegovina by countries and companies from May of 1994 to 30.06.2010 (Companies with capital over 1 million KM)* and data from the Foreign Investments Promotion Agency of Bosnia and Herzegovina. Since this is not an economic study but rather applied research in the field of political geography, because of the principle of clarification, we use the relative values more frequently to show more clearly the proportion of the size of capital of different origin. The spatial distribution of capital and the mentioned relative proportions are shown by various geographic graphical methods.

Out of a total of 3.9 billion Euros of invested capital, Serbia was the single largest direct foreign investor from 1994 to 2010, but such investment has stagnated in recent years. Meanwhile, Austria managed to place itself as the leading investor in this country in 2009; however, Turkey follows it more and more. Considering the investing countries as groups, the EU countries have spent about half of the total investment in Bosnia and Herzegovina in this period, and neighbouring countries about a third. Thus, it is quite evident that the traditional ties and proximity have a crucial influence on the establishment of economic relations in Bosnia and Herzegovina. While generally all groups of countries investors invest about half of the invested funds in the sector of production, certain exceptions occur in the case of Austria, which has invested more than half of the capital in the financial sector, or Serbia, which has invested as much in telecommunications, and Turkey, three-quarters of whose invested capital has focused exclusively on production.

If we present the data of FDI in Bosnia and Herzegovina through their spatial and national distribution, or on the entity and cantonal level, we will obtain a clearer insight into the possible geopolitical interest of investors. Although the total value of FDI in the Federation of Bosnia and Herzegovina is greater than in the Republic of Srpska, when we present the data per capita, the proportions are much more balanced. Croatia was the single largest foreign investor in the Federation of Bosnia and Herzegovina from 1994 to 2010. The dominance of Croatian investments is even more pronounced in the cantons with prevailing Croatian and mixed population. In the cantons with a Bosniac majority, the participation of Croatian investments decreases in favour of investors from the EU, but even there the participation of the Croatian capital is also significant. We can conclude from this that Croatia tries to replace the Croatian demographic deficit in these areas by FDI. Also, in the Bosniac-majority counties, there is a sizeable proportion of investment from Islamic countries, particularly Turkey, but also from some Arab states. Almost half of the invested capital in the Republic of Srpska comes from Serbia, and a third from the European Union. By creating about eleven percent of the total invested capital in the Republic of Srpska, Russian FDI in Bosnia and Herzegovina went almost exclusively to this entity. A relationship and origin of capital similar to those at the entity and national level can be found in the investor structure of three national centres – Sarajevo, Banja Luka and Mostar – but the existence of the cantons and two national centres in the Federation of Bosnia and Herzegovina has made this entity at least partially less centralized than the Republic of Srpska.

The aforementioned imposes a number of conclusions. In fact, quite expectedly, due to the presence of their own ethnic communities in Bosnia and Herzegovina, Croatia and Serbia have firmly

rooted their position in the economy of the neighbouring country, and the Islamic countries, particularly Turkey, seek to exploit religion as a favourable factor for the entry of their own capital into Bosnia and Herzegovina as a gateway to the countries of the region, and beyond. Clear discrepancy between German, Austrian and Slovenian investments at the entity level create doubts about the seemingly balanced and nationally neutral approach of the European Union in Bosnia and Herzegovina. Such spatial and foremost national distribution of FDI has clearly linked the constituent peoples of Bosnia and Herzegovina with certain centres of power from which the majority of the investments come.

Primljeno (Received): 14-04-2012

Prihvaćeno (Accepted): 20-02-2013

Jurica Botić, prof.
Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za geografijo
III. god. doktorskog studija
jurica_botic@yahoo.com